

- ⁴⁵ Ibid.
- ⁴⁶ Zgromadzenie ludowe // Praca. – 1890. – 22 grudnia. – S. 1.
- ⁴⁷ Ibid.
- ⁴⁸ Ibid.
- ⁴⁹ Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska... – S. 136 – 137.
- ⁵⁰ Towarzysze! // Robotnik Polski. – 1891. – 15 lutego; "Robotnik Polski" // Praca. – 1891. – 27 lutego. – S. 3 – 4.
- ⁵¹ Na gruncie narodowym // Praca. – 1891. – 15 marca. – S. 2.
- ⁵² Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846-1906. – Т. 2. – Kraków, 1907. – S. 103.
- ⁵³ Walne zgromadzenie „Sily” // Praca. – 1891. – 15 marca. – S. 3.
- ⁵⁴ „Siła” // Praca. – 1891. – 29 marca. – S. 2.
- ⁵⁵ Ibid.
- ⁵⁶ Nasz kongres // Praca. – 1892. – 14 lutego. – S. 1, 2.
- ⁵⁷ Держ. арх. Львів. обл. (далі: ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 2589, арк. 4; Naprzod. – 1899. – 12 stycz.; Zegota (Daszyński I.) Krótka historia rozwoju partii socjalistycznej w Galicji (od 1. Maja 1890 do 1. Maja 1894). – Lwów, 1894. – S. 30.
- ⁵⁸ Вони проводилися, як правило, у формі “довірочних” зборів, тобто у закритих приміщеннях (найчастіше у залах, орендованих різними товариствами, не раз переповнених настільки, що ледве вміщували учасників) і за індивідуальними запрошеннями. На проведення таких зібрань за австрійськими законами не потрібен був попередній дозвіл влади.
- ⁵⁹ W sprawie kas chorych // Praca. – 1891. – 14 sierpnia. – S. 1.
- ⁶⁰ Lwowska kasa chorych // Praca. – 1891. – 30 sierpnia. – S. 1.
- ⁶¹ Zgromadzenie ludowe w Stanisławowie // Praca. – 1892. – 15 stycznia. – S. 1 – 3.
- ⁶² Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 146, оп. 7, спр. 4534, арк. 1 – 3.
- ⁶³ Pierwszy Maj // Robotnik. – 1891. – 15 maja. – S. 1; Pierwszy Maj we Lwowie // Praca. – 1891. – S. 1; Павлик М. Свято 1-ого Мая // Народ. – 1892. – Ч. 10. – С. 132 – 133.
- ⁶⁴ Odezwa prowizorycz. socjalno-demokratycznego komitetu wyborczego w Wiedniu // Praca. – 1891. – 8 lutego. – S. 2 – 3.
- ⁶⁵ Po wyborach // Praca. – 1891. – 15 marca. – S. 1.
- ⁶⁶ Nasz kongres wiedeński // Praca. – 1891. – 30 sierpnia. – S. 2 – 3.
- ⁶⁷ Ibid.
- ⁶⁸ Nasz kongres wiedeński // Praca. – 1891. – 15 lipca. – S. 1.
- ⁶⁹ Verhandlungen des zweiten österreichischen sozialdemokratischen Parteitages, abgehalten zu Wien am 28., 29. und 30. Juni 1891. – Wien, 1891. – S. 35 – 39, 72 – 74, 96 – 97, 120 – 121, 167 – 168; Nasz kongres wiedeński // Praca. – 1891. – 15 lipca. – S. 1 – 2.
- ⁷⁰ Verhandlungen des zweiten österreichischen sozialdemokratischen Parteitages... – S. 102, 144 – 146, 161 – 169; Nasz kongres wiedeński // Praca. – 1891. – 30 sierpnia. – S. 3.
- ⁷¹ Verhandlungen des zweiten österreichischen sozialdemokratischen Parteitages... – S. 167 – 168.
- ⁷² Najdus W. Polska partia socjalno-demokratyczna Galicji i Śląska... – S. 139.
- ⁷³ Ibid. – S. 140.
- ⁷⁴ Dokąd zdamy // Naprzód. – 1892. – 1 stycznia. – S. 1.
- ⁷⁵ Nasz kongres // Praca. – 1892. – 14 lutego. – S. 1.
- ⁷⁶ Ibid. – S. 3.
- ⁷⁷ Ibid. – S. 2.
- ⁷⁸ Ibid. – S. 2 – 4.

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ (1918 – 1926 рр.)

Одним із першочергових завдань сучасної історичної науки стало дослідження діяльності західноукраїнських політичних партій, що відіграли провідну роль у боротьбі українського народу за державність наприкінці XIX – в першій половині XX ст. Неабияку роль у цьому контексті відіграє вивчення та узагальнення політичного досвіду, накопиченого Українською радикальною партією (далі – УРП) в умовах суспільно-політичного розвитку 1918 – 1926 рр. Отже, назріла потреба наукового вивчення етапів формування національно-державної платформи цієї партії. Джерельною базою для написання даної статті є матеріали УРП: політичні програми та коментарі до них, резолюції з'їздів, конференцій, нарад, періодична преса тощо.

Перші спроби дослідження ролі УРП в історії західноукраїнських земель зазначеного періоду робилися ще в 20 – 30-х рр. XX століття, окремі з них здійснювали самі діячі партії. Найціннішими серед таких праць є, безсумнівно, мемуари голови УРП І.Макуха¹ та праці відомих партійних діячів М. Стахів² і К.Коберського³, що дають нам певне уявлення про участь УРП в Українській революції та її роботу в умовах польського окупаційного періоду. Окремі аспекти теми аналізували автори⁴, які брали безпосередньо участь у політичному житті й не були прихильниками радикальної партії, трактували тогочасні події, виходячи з власних ідейно-партійних міркувань. Інтерес до обраної теми виявляють й сучасні дослідники політичної історії західноукраїнських земель М.Кугутяк, М. Москалюк, І. Соляр та ін. Авторка намагалася проаналізувати теоретичні засади політичної програми УРП та практичну діяльність членів партії в напрямі її реалізації. Досягнення поставленої мети передбачало вирішення таких завдань: прослідкувати процес формування ідейно-політичної програми УРП, її основні напрямки та зміст, позицію радикальної партії стосовно проблеми соборності Української держави.

У суспільно-політичному житті Галичини першої чверті XX ст. провідну роль поряд із Українською національно-демократичною партією (далі – УНДП), Українською соціал-демократичною партією (далі – УСДП) та Українською християнсько-суспільною партією (далі – УХСП) посідала Українська радикальна партія, яка мала глибоку історичну традицію.

Саме вона, заснована в 1890 р. як Русько-українська радикальна партія, стала першою легальною українською політичною партією європейського типу. Радикальна партія базувалася на ідеях М. Драгоманова, І. Франка й М.Павлика, мала власну політичну програму та чітко розбудовану організаційну структуру. Виступивши, насамперед, в обороні інтересів селянства, яке налічувало понад 90% населення краю, члени УРП у своїй діяльності не оминали й національно-політичних та культурних проблем. Радикали першими відкрито назвали свою партію “українською”, продемонструвавши тим самим своє прагнення до національного самовизначення українського народу.

Як відомо, стратегію і тактику діяльності партії визначає її політична програма, яка декларується у програмних документах, політичних заявах. Вона є

тим головним фактором, який об'єднує членів партії, формує певні цілі діяльності, які схиляють людей до вступу в партію⁵. На аналогічних позиціях трактування значення політичної програми в 20 – 30 рр. ХХ ст. стояли й діячі УРП: “Душею кожної здорової політичної організації є її програма. ... Вона є тим ідейним цементом, який єднає всіх членів в єдине суспільне тіло”⁶. Наявність упорядкованої програми, відповідно до поглядів одного з активних діячів радикальної партії М. Стахіва, є тією ознакою, яка відрізняє розвинену політичну партію від примітивної⁷.

Політична програма охоплює всі сфери суспільного життя. Та її найвагомим напрямком є, безсумнівно, національно-державна політика. Державність, суверенітет та соборність як основні постулати української національно-державницької ідеї, були включені й в програму УРП, ставши, поряд із вимогою соціального визволення, домінуючими засадами діяльності упродовж усього періоду її існування. Поняття “державна” радикали визначали наступним чином: “Найсильніша організація, яка в даній хвилі існує на даній території та об'єднує населення для всесторонньої діяльності”⁸. Члени партії були твердо переконані в тому, що “державна є конечна для нашої нації”, бо “повне свободне національне життя нашого народу можливе тільки у своїй незалежній державі”⁹. Саме тому, на їх думку, тільки в українській державі громадськість мала бачити свій ідеал. Державна, за задумом радикалів, мала стати тією основою, де б могли бути реалізовані природні, соціальні, матеріальні та духовні потреби українського суспільства.

Стосовно поглядів на проблему суверенітету України УРП мала глибоку історичну традицію. “Ми, українські соціалісти-радикали, – заявляли члени партії в 1933 р. – можемо бути якраз горді на це, що то наші духовні провідники перші підняли справу повної державної самостійності України ..., й саме слово державна самостійність походить від них”¹⁰. Якщо в першій програмі 1890 р. радикали вимагали автономії повітів, країв, то вже на IV партійному з'їзді, який відбувся у Львові 29 грудня 1895 р., їх національна політика була доповнена положенням про державну самостійність України. У постанові з'їзду підкреслювалося, що здійснення усіх соціалістичних ідеалів радикальної партії “можливе, тільки при повній політичній самостійності руско-українського народу і повнім праві его рішати самому ві всіх справах его дотикаючих”¹¹. Аналогічний постулат містила і політична програма радикалів 1904 р.: “Партія певна, що здійснити всі її соціальні ідеали можна буде тільки при повній політичній самостійності українського народу і необмеженому праві його рішати самому у всіх справах, які його торкаються”¹². Виходячи з вище зазначеного, цілком логічним стає факт активної участі діячів радикальної партії в суспільних процесах, зумовлених розпадом Австро-Угорської імперії.

Визначальний вплив на діяльність УРП (як, зрештою, й інших політичних сил) мала загальна політична ситуація, що склалася на західноукраїнських землях у зв'язку з небезпекою після утворення незалежної польської держави, захоплення нею території Східної Галичини. За таких умов 18 жовтня 1918 р. Українська парламентська репрезентація скликала у Львові Українську Конституанту (Установчі збори), які проголосили себе Українською Національною Радою (далі – УНРада) з повноваженнями парламенту. До неї увійшли 33 українських послы

до австрійського парламенту, 34 депутати до Галицького та 16 – до Буковинського крайових сеймів і по 3 представники від національно-демократичної, радикальної, соціал-демократичної та християнсько-суспільної партій. А вже 19 жовтня було проголошено утворення Української держави на західноукраїнських землях Австро-Угорщини.

В УНРаді радикали за чисельністю представництва посідали друге місце¹³. Партійні лідери Лев Бачинський та Кирило Трильовський стали членами ексекютивної делегації УНРади у Відні (уконституювалася 25 жовтня 1918 р.), а заступником Костя Левицького, голови Галицької делегації, було обрано Івана Макуха¹⁴. Відомий галицький радикал Д. Вітовський, який очолював Центральний військовий комітет (далі – ЦВК), виступив організатором і керівником Листопадового зриву. Він організував військово-технічну сторону перевороту і ще до формального рішення УНРади розіслав доручення до повітових комітетів найвпливовішої тоді в Галичині Національно-демократичної партії (будучи при цьому ідейно стійким радикалом) негайно, 1 листопада перебрати владу в свої руки¹⁵. Як бачимо, полковник Д. Вітовський “розумів добре, що військо – це понадпартійна організація, бо воно репрезентує націю. Тому ніколи не діяв, ані не промовляв з партійного становища”¹⁶. Неабияка відвага Команданта ЦВК проявилася і в рішучій заяві: “Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, то завтра його візьмуть поляки!”¹⁷. Вже о 7 годині ранку 1 листопада Д. Вітовський, як згадує К. Левицький, “зголосив мені, як тодішньому голові делегації УНРади у Львові, що наші війська зайняли вже Львів і обсадили всі державні установи без проливу крові і взагалі без жертв”¹⁸. Д. Вітовський, за словами С. Ріпецького, “блискуче виконав завдання” та “вповні виправдав високе довіря нашого політичного проводу до його особи”¹⁹.

Перехід влади до національно-державницьких сил відбувався організовано, за активною участю діячів радикальної партії. Зокрема, у Станіславі посаду комісара було передано послові Л. Бачинському, І. Макуха призначено повітовим комісаром Тлумаччини, а членкиня УРП І. Блажкевичева від імені УНРади перебрала владу в Галичі. З перемогою національно-демократичної революції і утворенням ЗУНР провідні політичні сили краю зосередили увагу, головним чином, на розбудові західноукраїнської державності, а організаційно-партійна діяльність спочатку відійшла на другий план²⁰. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади на західноукраїнських землях став Державний Секретаріат, утворений УНРадою 9 листопада 1918 р. Відомості про складання присяги членами цього уряду подає соціал-демократ Лев Ганкевич: “Перший склав присягу доктор Кость Левицький, а вже за ним інші секретарі-міністри. Чи всі вони без винятку були приявні – трудно мені вже пригадати собі. Знаю, що був полковник Дмитро Вітовський – військо”²¹. Членом Секретаріату було обрано ще одного діяча УРП – доктора І. Макуха (очолив секретаріат громадських робіт), який у своїх спогадах відзначив, що радикали в цьому уряді “щодо консолідації в ім'я українського державного будівництва дали з себе все, що було можна дати”²².

13 листопада УНРада Тимчасовим Основним Законом визначила назву нової держави – Західно-Українська Народна Республіка. Того ж таки дня, Державний секретар військових справ Д. Вітовський оголосив указ про мобілізацію, усвідомлюючи, що важливою, якщо не основною, гарантією

суверенітету держави, є наявність міцних збройних сил. Ця думка знайшла своє підтвердження й на сторінках радикального часопису “Народ”: “Як у нас буде своя карна армія, то ми зможемо збудувати свою молоду державу та оборонити її на вні від ворогів і в нутрі від безпорядків та заколоту, що можуть знищити кожду, навіть найсильнішу державу”²³. До того ж, необхідність утворення регулярної армії обумовлювалася збройним конфліктом з Польщею. У середині листопада 1918 р. розпорядженням Державного секретаріату військових справ територію держави було розподілено на 3 військові області (“Львів”, “Станіслав”, “Тернопіль”) і 12 військових округів²⁴. За півтора місяці вдалося створити стотисячну Українську Галицьку Армію, а “маленький приклад Галичини, що її армія оперта якраз на загальній мобілізації”, мав вселити надію українцям з Наддніпрянщини в перемогу і послужити доказом, “як населення на незайнятій області далеко не триміліонове, бореться успішно проти двадцять мільйонів поляків і спинює більшовицький напір”²⁵. Вагомим досягненням політичних сил краю, в тому числі й УРП, стала участь в об’єднавчому процесі ЗУНР з Наддніпрянською Україною. У ході національно-визвольної боротьби українського народу утверджується сучасне розуміння терміну “соборність”, пріоритетними складовими для реалізації якого виступали зростання національної самосвідомості, об’єднання українських етнічних територій, які були роз’єднані кордонами сусідніх держав²⁶. М. Стахів був переконаний у тому, що ідею соборності українських земель підняли саме соціалісти-радикали, які “перші в Галичині почали уживати в публічному житті назви “русько-український”, або просто “український”, щоби таким чином підчеркнути лучність із українським народом на Придніпрянщині, а окремішність від Московщини”²⁷.

Діячі радикальної партії цілеспрямовано працювали в напрямку реалізації постулату соборності українських земель. Лев Бачинський взяв активну участь у засіданні УНРади 3 січня 1919 р., предметом обговорення якої стала справа об’єднання ЗУНР та УНР. Спільно з націонал-демократом Сидором Голубовичем, з огляду на особливості розвитку західноукраїнських земель та Наддніпрянської України, зумовлені трагічною історією багатовікової відірваності, він відстоював думку про доцільність поступового об’єднання із застереженням адміністративно-територіальної автономії для західноукраїнських земель²⁸. Саме цей варіант було покладено в основу “Ухвали УНРади з дня 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР”, яка викликала велике всенародне піднесення. З цього приводу радикал Петро Шекерик-Доників згадує: “З усіх грудей вирвалося: “Нехай живе тільки одна УНР”, поплив народний гімн “Вже воскресла Україна”, заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент”²⁹. Спеціальним універсалом “Ухвалу” привітав й Державний секретар військових справ Д. Вітовський, зазначивши при цьому, що “після чотирьох із половиною років муки, ридання й жалоби сповнилась народна воля, ... вчора упав кордон між українськими землями й від вчора ми всі вже громадяни Великої народної республіки. Ще хвиля кривавого зусилля – і слово станеться ділом!”³⁰.

Представницьку делегацію, направлену до Києва для юридичного оформлення злуки УНР та ЗУНР, очолив голова УРП Л. Бачинський (до її складу, крім нього, увійшли радикали Д. Вітовський, В. Стефанік, П. Шекерик-Доників). 22 січня 1919 р. на Софіївській площі під час урочистого проголошення злуки він

заявив: “... Ми, український нарід західно-українських земель, будучи одною кровю, одним серцем і одною думкою з усім народом УНРеспубліки, власною нашою волею хочемо і бажаємо обновили національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а до якої стреміли наші великі гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна злучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу...”³¹.

Наступного дня на відкритті Трудового Конгресу доктор Л. Бачинський звернувся до присутніх: “Для вас прилучається край бідний, покривджений війною, що голод зазирає народів у вічі, але зате можу вас запевнити, що до Вас переходить таке селянство, яке буде великим скарбом для України. Нема такої ворожої сили, перед якою одступили б галицькі і буковинські полки”³². До повного об’єднання, зважаючи на військовий стан, не дійшло, однак, українці добре усвідомлювали неминучість і необхідність подальшого продовження цього процесу, бо “як би то не було, то все-таки Наддніпрянщина становить невичерпний шпіхлір, якого і більшовики не вичерпають, а який для економічно майже неіснуючої Галичини конечний, як Галичина конечна своєю моральною силою для Наддніпрянщини. Належить проте ці два чинники – економічний інтерес Галичини і моральний інтерес Наддніпрянщини – зробити мостом зєдиненню”³³.

Серед законів, що стосувалися організації державної влади, ухвалених на січневій 1919 р. сесії УНРади, чи не найбільш вагоме значення відіграв закон від 4 січня про Виділ УНРади (найвищої постійно діючої влади в державі), члени якого отримали можливість призначати керівників вищих державних органів, приймати закони і брати участь у затвердженні складу уряду, що й було зроблено 4 лютого 1919 р. (новий уряд республіки очолив С. Голубович). Як відзначав М. Лозинський, “політично сей кабінет треба схарактеризувати як коаліцію національних демократів і радикалів при співучасті фахівців”³⁴. До Державного Секретаріату було обрано Д. Вітовського (секретар військових справ) та І. Макуха (секретар внутрішніх справ). Останній одразу ж розпочав активну кампанію по боротьбі з корупцією та хабарництвом, які стали “однією з найгірших воєнних суспільних недуг”³⁵. Було призначено окремого державного ревізора з широкими повноваженнями – доктора Михайла Воробця, який проводив ревізії в Бучачі, Долині та інших містах. Антикорупційні заходи обумовлювалися тим, що, як зазначав радикал Карло Коберський, “на фронті віра в кріс, віра в свою молоду силу, там бадьорий дух посвяти, боротьба з дезертирством – тут заполоханість, зневіра в будучність нації – дух особистої кар’єри чи обогачення, “великодушне милосердіє” для розбишак і дезертирів”³⁶. За таких умов вкрай необхідною стала потреба пригадати галицькій громадськості відомий вислів М. Драгоманова “До чистої справи треба чистих рук!”³⁷.

Однак, діяльність УРП не обмежувалася цілеспрямованою роботою в представницьких та виконавчих органах влади. Так, у Станіславі вже 20 лютого 1919 р. радикали розпочали видавництво газети “Народ”, головним редактором якої став Микола Балицький³⁸. У редакційній статті було сформульовано “найважливіші завдання в теперішню хвилю – це будівництво нашої держави та розв’язка земельного питання. Без нашої держави нема розв’язки земельного питання. На кожному місці в інтересі селянських мас мусимо обстоювати перед

всім самотійність держави як перше услів'я нашого державного життя. Найкращим устроєм держави, що допускає селянські маси до голосу в правління державою, вважаємо республіканський устрій держави з виборним президентом республіки на чолі і парламентом... В розв'язці цих переважних завдань будемо шукати взірців в демократичнім устрою Заходу, а рішучо будемо поборювати більшовицькі взірці Росії, котрі руйнують основи теперішньої держави і демократизму". Головними засобами для реалізації своєї мети мали стати демократія та етичний соціалізм. УРП виступила з різким протестом проти революційних методів боротьби: "Ми не підемо розбоєм, лише дорогою закона, ... наші завдання будемо переводити розважено, кермуючись добром цілої держави"³⁹.

Постулат розбудови української державності демократичним шляхом висунули учасники з'їзду радикальної партії в Станіславі 22 – 23 березня 1919 р. Про це свідчать, зокрема, резолюції, у яких зазначалося: "В справі устрою Української Народної Республіки, УРП вважає конечним забезпечити проголошену самотійність України та республіканську її форму і для того буде старатися про скріплення організації української армії та про ухвалення такої конституції, котра би запевнила ту демократичну форму основним законом отсим способом: а) найвищу власть в державі виконує УНРада одна для цілої соборної України з одною палатою послів, вибраною на основі пятиприкметникового виборчого права горожанами обох полів; б) УНРада вибирає правительство, відвічальне перед нею...; в) сувереном УНРеспубліки має бути цілий народ... Усі органи самоуправи (обласні, повітові і громадські) мусять бути вибрані на підставі пятиприкметникового голосування. На місци бюрократичної адміністративної системи... має бути заведена демократична місцева, повітова і обласна управа під контролею самих горожан, яку виконують Ради робітничого народу ("Трудові Ради"). Господарське та суспільне законодавство і адміністрація, загранична політика та оборона держави мають бути застережені державі..."⁴⁰. На думку радикалів, найважливіші закони мали прийматися шляхом всенародного голосування – плебісцитом, в УНР передбачалося забезпечити повну свободу слова, товариств, зборів, віросповідання та совісті⁴¹.

Отже, до старої партійної програми радикали внесли зміни, пов'язані з повним полівінням суспільно-політичних настроїв. Утворення ЗУНР дало змогу УРП зосередити свою увагу на вирішенні соціальних проблем. Такою була загальна тенденція того часу, аналогічні процеси спостерігалися в середовищі УНДП, котра на з'їзді 28 – 29 березня 1919 р. змінила назву на Українська народно-трудова партія (далі – УНТП). Члени УРП відкрито заявили: "Наша давня програма на найблизшу мету, уложена за австрійських часів, годиться тепер до архіву. На підставах научного соціалізму ми мусимо поставити собі нові витичні на найближчий час завдання..."⁴². Закономірно, що партія, яка має на меті втриматися на політичній арені тривалий час, повинна розвивати свою політичну програму. Однак національно-державницька політика радикалів залишалася незмінною – повна підтримка української державності на засадах демократії.

На з'їзді партії І. Макух представив план діяльності Державного Секретаріату на найближчий період, який зводився до наступного: оборона держави від московських більшовиків та поляків, зміцнення республіканського ладу та

проведення аграрної реформи⁴³. У свою чергу, делегати з'їзду вимагали від Державного Секретаріату провести вибори до УНРади на основі "п'ятиприкметникового голосування" (загальність, рівність, таємність, безпосередність, пропорційність). 15 квітня 1919 р. Національна Рада прийняла закон про вибори до однопалатного сейму ЗОУНР. Відомий радикал В.Лисий піддав критиці окремі положення закону (визначення національних мандатів без врахування національного кадастру, позбавлення активного виборчого права військових), водночас не заперечував позитивні моменти: "Засади демократії не пофалшовані в сім законі. Право рівного, безпосереднього, таємного і пропорційного голосу мають всі громадяни держави, чоловіки і жінки, яким виповнилось 20 років"⁴⁴. За законом, вибори до сейму мали відбутися вже в червні 1919 р., однак через польсько-українську війну цього не вдалося зробити.

У ніч з 16 на 17 липня 1919 р. 50-тисячна українська армія та уряд ЗОУНР відступили за Збруч, польські війська захопили всю Галичину. Всупереч міжнародним домовленостям, польські урядові кола розгорнули широкомасштабну політику, спрямовану на остаточне утвердження свого панування й нищення українського національно-визвольного руху. За таких складних умов першочерговим завданням української громадськості стала боротьба за відновлення незалежності власної держави. Незважаючи на окремі ідеологічні розходження, найбільш впливові політичні партії краю, в тому числі радикальна, досягли компромісу, взявши активну участь у діяльності Української міжпартійної ради – координаційного органу, що мав на меті узгодження та активізацію легальних методів боротьби проти польського окупаційного режиму⁴⁵. Л.Бачинський відзначав те, що "Міжпартійна рада – се також вчасти твір УРП, бо вона стала на тім становищі, що треба всім одним фронтом стати проти зовнішньої небезпеки"⁴⁶. Діяльність Міжпартійної ради в поєднанні з дипломатичними заходами Є. Петрушевича мала вплинути на світову громадськість таким чином, щоб уряди Антанти визнали державну незалежність Галицької Республіки. І.Макух згадував: "Для підтримки тої акції на міжнародній арені політичний провід у Східній Галичині наказував рішучо негативну поставу українців до будь-яких суверенних актів польської держави на цій території, щоб не давати польській дипломатії козира в руки, що українське населення вже визнає "польську суверенність"⁴⁷.

Дотримуючись цих поглядів, переважна більшість українців на заклик УРП та інших партій відмовилася від участі в переписі населення 1921 р., який за задумом поляків мав довести світовій громадськості правомірність польської влади у Східній Галичині. Представники польської адміністрації були змушені констатувати, що в багатьох округах українці ухиляються від перепису⁴⁸. Негативну позицію основна маса населення краю зайняла і щодо проголошених польською владою парламентських виборів 5 та 12 листопада 1922 р. Рішення уряду ЗУНР про бойкот виборів було підтримане 27 серпня на засіданні Міжпартійної ради за участю УНТП, УРП, УХСП та УСДП⁴⁹. Активну кампанію в цьому напрямі проводили радикали на місцевому рівні. Так, 17 вересня 1922 р. І. Макух з метою підтримки акції бойкоту виборів, скликав у читальні "Просвіти" в Тлумачі віче за участю 300 осіб⁵⁰. Подібні віча відбувалися і в інших місцевостях краю. Загальний бойкот виборів засвідчив рішучість українського населення краю боротися проти

польської окупації. “У Східній Галичині вислід виборів, – писала газета УРП “Громадський голос”, – виявив непохитну волю подавляючої більшості населення цієї землі рішати самому про свою судьбу у своїй хаті”, водночас “наше селянство зложило іспит своєї політичної зрілості. В ту хвилю воно зрозуміло, що воно є членом великої пробудженої нації, якої судьба не вирішується по кутах на комірнім і на чужих рахунках”⁵¹.

Усвідомлюючи пріоритетне значення національного питання, радикали ніколи не відводили йому другорядної ролі. Навіть в умовах, коли нові політичні обставини вимагали перегляду старих партійних програм, вдосконалення ідеології й політики партії, УРП продовжувала боротьбу за державну самостійність України, що було відзначено в проекті нової програми, підготовленої в липні 1922 р. редакційною колегією Головної управи партії, в особі молодшої генерації радикалів: О.Навроцького, М.Матчака, О.Коберського, О.Павліва та ін.⁵². У своїй політичній програмі радикали різко виступили проти польського окупаційного режиму, у відношенні до радянської влади дотримувалися ідеї протирадянського соборництва. УРП відкидала будь-які орієнтації на Польщу чи Радянську Україну, закликала до боротьби проти всіх окупантів України та проголошувала тактику “опори на власні сили”. Вимога державної незалежності України знайшла своє відображення в редакційній статті “До питань дня” на сторінках “Громадського голосу”. “Слово “українська” в назві партії, – писала газета, – вказує, що наша партія, в першу чергу, має за завдання стати на сторожі інтересів всіх робітних людей, які живуть на українській землі... З цього становища виходить, що УРП ніколи не може погодитися з національним та політичним гнетом, від якого б то він не походив. Устремління робітних мас кожної етнографічної території до утворення власної незалежної держави вважає УРП слушним змаганням”⁵³.

Однак, незважаючи на національно-визвольну боротьбу українців, 14 березня 1923 р. Рада послів Франції, Італії, Англії і Японії прийняла рішення про передачу Галичини Польщі. Оцінюючи цей акт з правової точки зору, УРП відзначала: “14 березня 1923 р. сталося те, що частина західноукраїнських земель перестала остаточно бути предметом права, а стала знову предметом, яким розпоряджають”⁵⁴. УРП, поряд з іншими національно-політичними силами краю, рішуче виступила проти: “рішення Ради Амбасадорів з 14. III. 1923 р.”, яке “не примусить український народ погодитися з поневоленням Східної Галичини, Волині, Підляша, Полісся й Холмщини та признати начеркнені в тім рішенню границі”⁵⁵.

(Закінчення – в наступному номері)

¹ Макух І. На народній службі. – Детройт, 1960. – 565 с.

² Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної дипломатичної оборони в 1918 – 1923 рр. В 6 т. – Т.4. – Скрантон, 1960. – 192 с.

³ Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча. – Львів – Коломия, 1924. – 158 с.

⁴ Лозинський М. З Новим роком 1924. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. Женева, 1924. – 75 с.; Левицький К. Великий зрив. – Нью-Йорк, 1968. – 152 с.

⁵ Шведа Ю.Р. Теорія політичних партій і партійних систем: Навчальний посібник. – Львів, 2004. – С.180.

⁶ Яка є тепер “реальна програма” УНДП-кларикалів // Громадський Голос. – 1935. – 28 вересня. Ч.37. – С.2.

⁷ Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному наświetленні. – Нью-Йорк – Детройт, 1954. С.18.

⁸ Правник. Форма державного устрою в минувшині й теперішності // Громадський Голос. – 1931. – 17 січня. – Ч.2. – С.4 – 5.

⁹ Заклинський Р. Витревати // Народ. – 1919. – 9 мая. – Ч.19. – С.1 – 2.

¹⁰ Мик М. Традиція українських соціалістів і “націоналістів” // Громадський Голос. – 1933. – 5 серпня. – Ч.30. – С.2.

¹¹ Програма руско-української радикальної партії принята на краєвм з’їзді партійнім у Львові 29 грудня 1895. – Львів, 1895. – С.1.

¹² Платформа Української Радикальної Партії. – Львів: Друкарня Народна Манецьких, 1905. – С.5.

¹³ Кучабський В.Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918 – 1919 року // Дзвони. – 1932. – С.194.

¹⁴ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918 – 1929). Т.1. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – С. 86.

¹⁵ Заклинський М. Роля Д.Вітовського в листопадовому чині // Визвольний шлях. – 1966. – Кн.12. – С.1347.

¹⁶ Тимцюрак В. Причинки до життєпису полковника Д.Вітовського, колишній сотник УГА (Вітмики із споминів 83-літнього співучасника подій із 1918 – 1919 років) // Вісті комбатанта. – 1972. – №5 – 6. – С.32.

¹⁷ Великочий В., Гаврилів Б. Дмитро Вітовський (1887 – 1919): Документальний нарис. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 29.

¹⁸ Левицький К. Назв.праця. – С. 136.

¹⁹ Ріпецький С. Листопад 1918 року. – Нью-Йорк – Дітройт, 1961. – С.28.

²⁰ Кугутяк М. Назв.праця. – С. 100.

²¹ Ганкевич Л. Заприсяження першого уряду ЗУНР у Львові // Вісті комбатанта. – 1961. – №4. – С. 10.

²² Макух І. Назв. праця. – С. 232.

²³ Земля і воля // Народ. – 1919. – 2 марта. – Ч.2. – С.1.

²⁴ Тищик Б. У вогні війни галичани будували державу // Дзвін. – 1994. – №11 – 12. – С.116.

²⁵ Крушельницький А. Велика хвиля (До дискусії “в дванадцятую годину”) // Народ. – 1919. – 18 мая. Ч.27. – С.1.

²⁶ Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корсецького. Відп. ред. Ю.І.Римаренко. – К., 1996. – С.601.

²⁷ Стахів М. Народні маси в русі. Історія українського політичного руху. Від 1890 до 1895 року. – Львів, 1939. – С.17.

²⁸ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С.142.

²⁹ Арсенич П. Засновник “Січі” К. Трильовський: (До 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства “Січ” у с. Заваллі). – Івано-Франківськ, 2000. – С. 60.

³⁰ Юсип Д. Витязь листопадового чину // Свіча. – 1991. – 1 листопада. – С. 3.

³¹ Арсенич П. Станіславів – столиця ЗУНР. – Івано-Франківськ, 1993. – С.22.

³² Там само.

³³ Мета – юридична єдність з Наддніпрянщиною // Народ. – 1919. – 1 мая. – Ч.13. – С. 2.

³⁴ Лозинський М. Галичина в роках 1918 – 1920. Українська революція. Розвідки і матеріали. – Відень, 1922. – С.64.

³⁵ Макух І. Назв. праця. – С. 249.

³⁶ Коберський К. Фронт і запілле // Народ. – 1919. – 4 мая. – Ч.15. – С.2.

³⁷ Чистих рук! // Там само. – 23 марта. – Ч.5. – С.1.

³⁸ Стахів М. Західна Україна: нарис історії державного будівництва та збройної дипломатичної оборони в 1918 – 1923 рр. – В 6 т. – Т.4. – Скрантон, 1960. – С. 93.

³⁹ Наші завдання // Народ. – 1919. – 20 лютого. – Ч.1. – С.2.

⁴⁰ Наша програма // Там само. – 30 марта. – С.2.

⁴¹ Партійні зїзди. Красвий делсгатський зїзд УРП // Република. – 1919. – 27 марта. – Ч.46. – С.3.

⁴² На зїзд партії // Народ. – 1919. – 16 марта. – С.2.

⁴³ Красвий Зїзд УРП // Там само. – 30 марта. – С.4.

⁴⁴ Лисий В. Виборчий закон // Там само. – 25 квітня. – Ч.10. – С.3.

⁴⁵ Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному наświetленні. – Нью-Йорк – Детройт, 1954. – С.96.

⁴⁶ Звіт із Партійного Зїзду УРП // Громадський Голос. – 1923. – 21 квітня. – С.3.

⁴⁷ Макух І. Назв.праця. – С.277.

⁴⁸ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф.2, оп.1, спр.70, арк.61 зв.

⁴⁹ Польські вибори і Східна Галичина // Діло. – 1922. – 10 вересня. – Ч.9. – С.4.

⁵⁰ ДАІФО, ф.2, оп.1, спр.70а, арк.292.

⁵¹ До сучасного становища нації // Громадський Голос. – 1922. – 9 грудня. – С.1.

⁵² Кугутяк М. Галицькі українці у боротьбі за державну незалежність у 1920 – 1923 роках // Галичина. – 1997. – № 1. – С.53.

⁵³ Самбірський. До питань дня // Громадський Голос. – 1923. – 24 марта. – С.1.

⁵⁴ Тому шість літ // Там само. – 1929. – 16 березня. – Ч.11. – С.2.

⁵⁵ Партійний зїзд УРП // Там само. – 1923. – 7 квітня. – С.3; Центральний державний історичний архів у м. Львові, ф.205, оп.1, спр.527, арк.21 зв.,22.